

Նոտը դրերով վաճառ Բիւրքնեան իր կողմէ կ'աւելցնէ : Քայթուք (Kaytuk) անունը բառի սխալ ընթերցում մըն է . ճիշտ անունը կը լինի Քայնակ կամ լաւագոյն եւս Քենուկ, ինչ որ կը պատահինք Սիսուանի մէջ: Եզրագրողը Պիպուրս Պըն-տագտարի մինչեւ Կեսարիա արշաւը կատարուեցաւ 1274ին այս ճամբով — Այն-Քապէն Տըւք, յետոյ Մէրճ էլ զիպաճ, յետոյ Քենուկ, յետոյ Կէօքսու եւ անկէ Տէրպէնտ եւ այլն:

Ինչպէս կը տեսնենք Արար պատմագիրներու վերի վիպակներէն, Հատաթ ու «Ծովք» իրարու մօտ կը գտնուին, եւ թէ Արարները «Ծովք»ը կ'անուանէին Հատաթի լիւծ: Ծուրիթ գետը կը հոսի Հատաթի լիւծէն եւ Մարաշի մօտէն յառաջ ընթանալով ի վերջոյ կը թափի ձէյհուն գետը: Այնթապի մօտէն հոսող գետերը կը թափին Եփրատ, ինչպէս Սաճուրը, եւ կամ կը յառաջանան մինչեւ Հալէպ: Զիհուն գետին հետ եւ ոչ մէկ առնչութիւն ունին: Ուրեմն սխալ է Բարդէն վարդապետին այն պնդումը թէ Հատաթ Այնթապն է:

Ծուրիթ գետը մեր հիմադրուան Ազոու գետն է որ ձէրիտ գիւղին առջեւէն կ'անցնի, կը յառաջանայ դէպի արեւմուտք եւ Մարաշի մօտէն անցնելով կը թափի Զիհուն գետը:

Մենք արդէն ըսած էինք թէ երեք լիւծերու (Ծովքի) հոսող ջուրերը Ծով-դը-դէկին մօտերը կը թափին Ազոու (Ծուրիտ) գետը, եւ դղեկին հիւսիս ու արեւմտեան եզերքը քերելով կը հոսին մինչեւ Մարաշ: Գալով Հատաթի, ինչպէս կը տեսնուի, այս փոքրիկ քաղաքը իսլամներէ նուաճուելէ յետոյ միայն Հատաթ կոչուիլ սկսած է Օմար Խալիֆայի ատեն, մինչ ատկից առաջ կը կոչուէր «Հայոց կողմէ» Քայթուք կամ Քենուկ, ինչպէս կը գրէ Տըմաշքին:

Հատաթ «Ծովք»ի վրայ տիրապետող զիւրքի մը մէջ, Տաւրոսի սարալանջին վրայ շինուած քաղաք մըն է, որ հիմա կը

կոչուի իր հին անունովը «Կէօյիլք» կամ Մարաշ: Հոս քիւրտ պէկը ունի իր փառաւոր ազարանքը, շինուած խոշոր սրբատաշ քարերով, փլատակներէ վերցուած. տեղ տեղ մողայիքներ առատապէս կը գտնուին. հին ջուրի ճամբաներ լայն ու խորունկ կ'երկարին փլատակուած քաղաքին զերթէ բոլոր մասերուն մէջ: Զուրը, քաղաքէն երկու ժամ հեռաւորութեան վրայ Գանլը տաղը կ'իրճերուն մէջէն ծուրիտ (Ազոու) գետէն առնուած է եւ ժայռերը փորելով ահազին աշխատանքով բերուած է Հատաթ կամ Կէօյիլք քաղաքը: Կէօյիլքէն կը տեսնուին երեք լիւծերու ընդհանուր տեսարանը (Panorama): Ծով-դղեակը Հատաթէն հաղիւ մէկ ժամուան հեռաւորութեան վրայ կը գտնուի դէպի հարաւ արեւելք:

Հատաթի արեւմուտքէն Տաւրոսի կողքին շինուած է խոշոր քարերով առանց սիւների պատ մը, որ առնուազն 8-10 հազարամեղր երկարութիւն ունի: (Տես քարտէսը): Այս պատը ամենայն հաւանականութեամբ Արարներու կողմէ շինուած է, հիւսիսէն դալիք Բիւզանդական յարձակումներու դէմ պաշտպանուելու համար: Արդէն Եփրատացուց երկիրը արշաւելու համար Բիւզանդացիները ունէին երկու ճամբայ. առնցմէ առաջինն էր Կոկիսոնէն Մարաշ ու անկից ալ Ծովք ու Սամսաթ: Իսկ երկրորդն էր Ալպիսթանէն Փարանկայ, յետոյ Հատաթի Տէրպէնտէն-կիրճէն — Ծովք ու Սամսաթ: Ինչպէս տեսանք, Պիպուրս Պատագտարի Կեսարիա արշաւանքը կատարուեցաւ Այնթապէն Տըւք, յետոյ Մերճ էլ տիպաճ, յետոյ Կէօյիլք, յետոյ Կէօքսու եւ անկէ Տէրպէնտ անցնելով Կեսարիա:

Վերոյիշեալ Կէօքսու գետակը Ծովքի մօտէն անցնելով կը թեքի դէպի արեւելք, թափելու համար Եփրատ գետը: Կէօքսու գետակը զուգահեռ դժով մը ծուրիտ գետին հետ, Տաւրոսէն կ'իջնէ Ծովքի դաշտադէտինը, ուսկից Կէօքսուն արեւելք կը

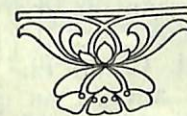
հոսի, իսկ ծուրիտը (Ազոու գետակ) արեւմուտք: Առաջինը Եփրատի, իսկ երկրորդը Զիհունի մէջ կը թափին:

Հատաթը Մարաշէն 35-40 մղոն հեռաւորութեան մէջ կը գտնուի. իսկ խուր-տատալին ենթադրութիւնը շիտակ է, երբ կ'ըսէ «էլ Հատաթի եւ Մարաշի մէջտեղ 30 մղոնի հեռաւորութիւն կար»: Այս հեռաւորութիւնը լեռնային ճամբով ճիշտ կ'ընայ ըլլալ. իսկ դաշտային ճամբով, հեռաւորութիւնը աւելի կ'երկարի, երբ Հատաթէն Ծով-դղեակ, յետոյ ծուրիտ գետը անցնելով ճամբաները զիւ-դակ դժով կ'ըտրել հարկ ըլլայ:

Այս գրութեան մէջ յիշուած պատմական վայրերուն մէջ անձամբ գտնուած եմ. Ծովքի եզերքը, առողջապահական պաշտօնով ամիս մը շրջած եւ այցելած եմ բոլոր շրջակայքը: Էլ Հատաթ հին քաղաքի փլատակները անձամբ պտըտած եմ, քիւրտ պէկին հիւանդութեանը պատճառով ութ օր հոն մնալ ստիպուած ըլլալով. իսկ Մարաշի հարաւը գտնուող Կեալուր կէօլի, Զէնճիրլի եւ Սաքճա Կէօլիւն, Եւրոպացի հնագէտներու պեղումներուն ժամանակ այցելած եմ: Այնպէս որ իմ ականատեսի վիպակներէն միացուած պատմական տուեալներու, առիթ տուած են սոյն տեղադրական պատմական գրութեան:

Հալէպ

ՏՈՒԹ. Յ. ՏԷՐ-ՂԱԶԱՐԵԱՆ



ԲԱԶՄԱՎԼԳ

ԱՌՆՁՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Correspondances)

Տաճար մ'է բընութիւնն, ուր սիւներ կենդանի
Լըսելի կ'ընեն մերք անորոշ բարբառներ,
Ու մարդը ման կու գայ խորհուրդի անտուններ՝
Որոնք զինք կը զընեն ակնարկով ընտանի:

Հեռակայ շրջաբնող գերք երկա՛ր արձագանգ,
Մըքագին ու խորունկ միութեան մը մէջէն,
Անտանման գիշերին ու լոյսին հանգուակ,
Բուրում, գոյն եւ հնչիւն իրարու կը ձայնեն...:

Կան բոյքեր որ քարմ եմ միսերու պէս մանկան,
Սրինգներու պէս անոյշ, մարգերու պէս դալար,
Ուրիշներ ախտաւոր, հարուստ ու յաղքական

Որ ունին ծաւալումն իրերուն անվախման,
Ինչպէս մուշկն ու կնդրուկ, խունկի բոյրն ու
յամպար,

Որ սլացումը կ'երգեն մտքին եւ ըզգացման...:

Charles Baudelaire

Թրգմ. Մ. ԱԹՄԱՃԵԱՆ

EPITAPHE

Au terme de mes jours, j'entrevois mon tombeau
Perdu dans les sentiers étroits d'un cimetière.
Miséricordieux Père, exaucez ma prière:
Accordez, à mon corps, à mon âme, le repos.

A mon éternelle couche, au son du morné glas,
Je serai conduit, vers la pacifique demeure,
Dans un monde inconnu à l'atmosphère meilleure.

Le naufragé cherche un port et moi le trépas!

Que rien ne vienne troubler mes cendres, pas
une fleur.

Que personne ne répande en vain une larme
amère.

Si lugubre qu' Elle soit, la Mort me sera chère
Si l'on dira de moi: "Ci-gît un noble cœur".

Léon Capamadjian

Ծանոթ. Խմբ. — Ֆրանս ձեռնարանի Մշտնջե-
նաւոր Քարտուղար՝ Georges Lecomte, առանձին
համակով մը (15-12-47) քաջալերած է այս բա-
նասեղծութեան հեղինակը՝ Պր. Լեւոն Գարամա-
ճեան, որ նախկին սան է մեր Բերայի (Պոլիս)
Միթթարեան Վարժարանին: